

**ÖZEL SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARINDA KARLILIĞA ETKİ EDEN
FAKTÖRLER**

Mustafa ERBİR¹

ÖZET

Bu çalışma Türkiye’de faaliyet gösteren özel sermayeli yerli ve yabancı bankaların karlılık oranlarına etki edebilecek faktörlere yönelik yapılmaktadır. Bankaların karlılık oranları incelenirken daha güvenilir sonuçlar alabilmek için Türkiye Bankalar Birliği (TBB) üyesi olan tüm bankaların verileri kamuya açık olan internet sayfalarından alınarak kullanılmıştır. Çalışmada karlılık göstergeleri olarak özsermaye karlılığı, aktif karlılığı ve net faiz marjı incelenmektedir. Karlılığa etki edebilecek faktörler ise, likidite oranı, maliyet/gelir oranı ve sermaye yeterlilik oranı (SYO) olarak belirlenmektedir. Araştırma sonuçlarına göre net faiz marjı ile özsermaye karlılığı, aktif karlılığı ve SYO arasında pozitif yönlü bir korelasyon olduğu görülmektedir. Araştırmada uygulanan çoklu regresyon analizi sonucunda ise maliyet/gelir oranının özsermaye karlılığı ve aktif karlılığı üzerinde negatif yönde bir etkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Buna karşın likidite oranının net faiz marjı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: BANKALAR, ÖZEL SERMAYELİ BANKALAR, YERLİ BANKALAR, YABANCI BANKALAR, BANKALARIN KARLILIK GÖSTERGELERİ

¹ Öğr. Gör. Dr., Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, mus.erbir@gmail.com, Orcid No:0000-0002-6887-1561

FACTORS AFFECTING PROFITABILITY IN PRIVATE DEPOSIT BANKS

ABSTRACT

In this study, privately owned banks operating in Turkey are scheduled for factors that could influence domestic and foreign banks' profitability. In order to obtain more reliable results while examining the profitability ratios of banks, the data of all banks within the "the Banks Association of Turkey" (TBB) were taken from the websites open to the public. In the study, return on equity, return on assets and net interest margin are analyzed as profitability indicators. Factors that can affect profitability are determined as liquidity ratio, cost / income ratio and capital adequacy ratio (SYO). According to the results of the research, it is determined that there is a positive correlation between net interest margin and return on equity, return on assets and SYO. As a result of the multiple regression analysis applied in the study, it is found that the cost / income ratio has a negative effect on return on equity and return on assets. On the other hand, findings indicate that the liquidity ratio has a positive effect on the net interest margin.

Keywords: BANKS, PRIVATE CAPITAL BANKS, DOMESTIC BANKS, FOREIGN BANKS, PROFITABILITY INDICATORS OF BANKS

1. GİRİŞ

Bankacılık sektörü gerek ülkemizde gerek gelişmiş ülkelerde finansal sistem içerisinde en büyük paya sahip olan sektörlerden biridir (Kahveci vd., 2016). Sektörünün büyümesi ve gelişmesi ülke ekonomisi için çok büyük bir öneme sahiptir. Türkiye'deki bankacılık sistemi, geçmişten bugüne kadar ekonomik, siyasal ve sosyal değişimlerden etkilenmiş bulunmaktadır. 2001 yılında ülkede yaşanan ekonomik kriz buna örnek olarak verilebilir. 2001 ekonomik krizinden sonra mali sistemde ne çok zarar gören finansal kuruluşlar bankalardır. O dönemde özellikle özsermaye konusunda yetersiz olan bankacılık sistemi elemanlarından bazıları krizden çıkamamıştır. Sonrasında alınan bazı önlemlerle (bankaların özsermaye oranlarının artırılması vb.) bankalar daha sağlıklı bir sermaye yapısına kavuşmuştur. Bugün ise, Türk Bankacılık sisteminin daha istikrarlı ve sağlam bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Bankaların sürdürülebilirliği ve buldukları konumu koruyabilmeleri bakımından kar elde etmek büyük bir öneme sahiptir (Gündoğdu ve Aksu, 2011, s.244). Bu yüzden bankaların karlılık oranları ve bu oranlara etki edecek faktörler üzerinde yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir (İskenderoğlu, 2012). Bankacılık sektörü, özellikle ülkelerin ekonomik gelişimlerinde ve finansal sistemleri üzerinde etkilidir ve lokomotif görevi üstlenen ekonomik bir güç olmaktadır. Dolayısıyla, bankaların ülkedeki mali sistem içerisindeki etkisi arttıkça, makroekonomik bakımdan daha dengeli ve ekonomik büyümedeki katkısının da artış gösterdiği söylenebilir. Makroekonomik sistemin etkin ve verimli çalışması ülkede yaşayan hane halkına da olumlu etki yapabilmektedir. Demirhan (2010)'a göre bankaların karlılıkları sadece finans sektörünü değil tüm bireyleri ilgilendirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, bankacılık sektöründeki karlılığın belirleyicisi olan faktörleri incelemek ve bankacılık sektöründe ele alınan göstergelerin karlılık göstergelerine etki edip etmediğini analiz etmektir. Bu bağlamda, çalışmada ilk olarak banka ve bankacılık kavramları açıklanmış, sonrasında da bankacılık faaliyetlerinin karlılığını etkileyen faktörler incelenmiştir. Son bölümde ise, konu ile ilgili veriler

toplanarak ve bankacılık sektöründe karlılıkla ilgili analizler yapılarak sonuçlar yorumlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Banka ve Bankacılık Kavramı

Banka, gerçek ve tüzel kişilerin, her türlü ticari ya da ticari olmayan örgütlerin, devletlerin para ile ölçülebilen bir değerini (sermaye, nakit para, kredi) her türlü işlemi yapan ve gerekli durumlarda likit ihtiyaçları karşılayan kuruluşlara verilen isimdir (Takan, 2001, s. 2). Banka kavramı ilk ortaya çıkışından günümüze kadar çok farklı anlamlarda kullanılmış ve günümüzde bilinen manasına ulaşmıştır. Banka kelimesinin kökeninin İtalyanca 'banco' kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir (Yazıcı, 2013, s. 1). Ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar farklı manalarda kullanılan "banka" kelimesinin çok sayıda yazar ve kurum tarafından tanımı yapılmıştır. Bir tanıma göre bankalar; "para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen özel ve kamusal kişilerle işletmelerin bu alandaki her türlü ihtiyaçlarını karşılamayı uğraş edinmiş ekonomik birimlerdir" (Gündoğdu, 2014, s. 31). Bankalar, gerçek ve tüzel kişilerin belirli zaman diliminde harcamadıkları maddi nitelikteki miktarları toplayarak, krediler ve yatırımlar vasıtasıyla değerlendiren kurumlar olarak ele alınabilir (Yılmaz, 2013: 16). Banka aynı zamanda dışarıdan mevduat alarak, en verimli olacak şekilde farklı kredi işlemlerinde kullanan ve etkinliklerinin temel konusu düzenli olarak kredi alma veya verme olan ekonomik nitelikteki birimlerdir (Kaya, 2012, s. 3). Uzunoğlu'na göre (2011, s. 39) banka, "para ve paraya ilişkin her şeyin ticaretini yaparak değişik finans hizmetleri sunan bir kurum olarak ele alınmaktadır". Kısaca bankalar, ekonomik nitelikteki birimlere ödeme hizmeti sunmakta, iktisadi yapıyla ilişkiler sisteminin mevcut olan ve ileride göstereceği performansı üzerinde büyük ölçüde etkili olmaktadır. Dolayısıyla bankacılık sektöründe oluşabilecek bir etkisizlik durumu, ulusal düzeyde ve uluslararası düzeyde istikrarı büyük ölçüde etkileyebilir. Bankalar, iktisadi nitelikteki aktivitelerin yanında, toplumun sosyal yaşamına da etki etmektedir. Bankalar

tarafından yapılan kültürel yayınlar, sanat mekânları, sergiler, spor örgütlenmeleri ve sponsorluk gibi sosyal destekler de topluma sağlanan diğer hizmetler arasındadır.

Türkiye’de faaliyet gösteren Bankaların büyük bir kısmı Ticari Bankalardır (Berk, 2001, s. 24). Bu kuruluşlarda, banka ve müşterilerinin karşılıklı olarak sadece hizmet arz ve talebi değil, aktif ve pasif değerlerin devir veya yüklenilmesi de söz konusu olur.

Ticari bankalar uyguladıkları kredi politikalarıyla iktisadi sistemdeki gelir ve servet dağılımını da etkileyebilir (Takan ve Boyacıoğlu, 2011, s. 45). Örneğin; ticaretle uğraşmayan vatandaşlara tüketici kredisi verebilir veya kredi kartı kullanımını teşvik ederek toplumun gelir düzeyini etkilerler.

2.2. Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar

Merkez Bankaları: Bankaların en prestijlisi ve devletin bankası olarak bilinen merkez bankaları, bankacılık sektörü içerisindeki en değerli kurumların başında gelmektedir. Merkez bankalarının davranışları ve uygulamaları faiz oranları, krediler, para arzı ve döviz kurları gibi kavramlar üzerinde çok büyük güce sahiptir çünkü merkez bankaları ülkelerin para politikalarından sorumludur (Günel, 2012, s. 76).

Mevduat Bankaları: Mevduat bankaları, banka müşterilerinin elde bulunan mevduatlarını toplayarak, mevduat gereksinimi olan kişi ya da kuruluşlara kredi yoluyla toplanan mevduatları kullandırma yöntemine gitmektedir (Durmuş ve Ayaydın, 2015, s. 155). Fon ihtiyaçlarının karşılanması adına işlemlerde bulunan mevduat bankaları toplamış oldukları maddi fonları vadeli ya da vadesiz hesapta toplayarak fon talep eden bireylere kredi yoluyla kullandıran kurumlardır (Canbaş ve Doğukanlı, 2007, s. 131).

Kalkınma ve Yatırım Bankaları: Kalkınma ve yatırım bankaları, işlemlerini genelde kendi alanında uzmanlaşmış personelleriyle tek merkezden yürütür. Yatırım bankaları ile kurumların orta ve uzun vadeli fon gereksinimlerinin karşılanması amaçlanmıştır. Kalkınma bankaları ise gelişmekte olan ülkelerde yatırım sermayesine olan fon gereksinimini karşılama ve ülkenin kalkınmasını sağlamak için özellikle

sanayi alanında girişimcilik yapan işletmelere fon sağlayarak onlara destek olma görevini üstlenen banka çeşididir (Alptekin, 2012, s. 17).

Katılım Bankaları: Katılım bankaları, geleneksel bankacılık anlayışının dışına çıkarak, faizsiz bankacılık faaliyetlerini yapmak isteyen bireylerin, finansman ihtiyaçlarını karşılamak, birikimlerinin değerlendirilmesi amacıyla kurulan mali nitelikte olan kuruluşlardır. Katılım bankaları içerisinde “Özel Cari Hesap” ve “Katılım Hesapları” adı altında oluşturulan hesaplarla fon toplama yoluna gidilmektedir. Toplanan söz konusu bu fonları bireylerin finansman gereksinimleri, kar- zarar ortaklığı ya da finansal kiralama faaliyetlerinde kullanmaktadırlar (Göçmen ve Yağcılar, 2011, s. 13-14).

2.3. Sahiplik Yapılarına Göre Bankalar

Kamu Sermayeli Bankalar: Banka sermayesinin tamamının devlete ait olması ya da sermayenin yarısından fazlasının devlete ait olması durumunda söz konusu bankalar kamu sermayeli bankalardır. Kamu bankalarının tarihi incelendiğinde, söz konusu bankaların genellikle kamu otoritesi tarafından yapılması gereken iktisadi faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla kuruldukları görülmektedir (Çondur, 2000, s. 138).

Özel Sermayeli bankalar: Özel kişi veya kurumların sahibi olduğu bankalar özel sermayeli bankalar olarak tanımlanmaktadır. Bu bankaların öncelikli amacı kar elde etmek olduğundan genellikle ticaret (mevduat) bankaları olarak kurulmaktadırlar. Özel sermayeli mevduat bankaları fon aktarma fonksiyonuna en çok işlerlik kazandıran banka türüdür. Türkiye’de kamu sektörünün bankacılık alanındaki faaliyetleri ve girişimleri özel sermayenin de bankacılık faaliyeti yapmasına yönelik banka kurmasının önünü açmıştır (Çondur, 2000, s. 136). Ülkemizde şu anda aktif olarak faaliyet gösteren en köklü özel bankaların temeli o dönemde atılmış ve bu bankalar günümüzde sektörde önemli bir hisseye sahiptir

Karma Sermayeli Bankalar: Karma bankaların sermayelerinin bir kısmının özel kişiler, bir kısmının ise kamu tarafından oluşturulduğu banka türüdür. Bundan dolayı karma bankalar, kamu kuruluşlarının ayrıca gerçek ve tüzel kişilerin hisselerinin de

mevcut olduğu bankalardır. Karma bankalarda tüm sermaye kamu bankalarının hisse senetlerinin bir bölümünün özel sektöre devredilmesi ile de karma banka durumuna dönüştürülebilmektedir. Karma bankaların kurulması, özel sermayenin hareketli yapısı ile kamunun önemli tecrübeleri ve desteğiyle birlikte yararlanma isteğinin de etkin olduğu söylenebilir (Kaya, 2012: 73).

Yabancı Sermayeli Bankalar: Bir bankanın sermayesinin yabancı kişi veya kurumlar tarafından meydana getirildiği bankalardır. Yabancı sermayeye sahip olan bankaların üst yönetimi ve kuruluş merkezleri ülke dışında bulunur. Bu açıdan incelendiğinde, yabancı sermayeli bankalar bir başka ülkeye ait olan bir bankanın faaliyette bulunduğu ülkedeki şubesi gibi düşünülebilir (Köse, 2008, s. 15). Yabancı sermayeli bankalar kurulacağı ülkedeki yetkili kurum ya da kuruluşlardan özel bir izin alarak bankacılık faaliyetlerine başlayabilir.

3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIK GÖSTERGELERİ

Kâr kelimesi tanım olarak, bir örgüt ya da kuruluşun faaliyetlerinin devam edebilmesi adına başlıca finansal nitelikteki kaynaktır. Bundan dolayı kuruluşlar bir yandan maliyetlerini en aza indirmeye çalışırken, diğer yandan da satışlardan en yüksek kazancı elde etmeye çalışır veya bunu sağlamanın yollarını araştırırlar (Sabuncuoğlu ve Tokol, 2001, s. 22). Bankacılık sektöründe karlılık göstergelerine yönelik yapılan araştırma sonucunda birçok çalışmada başlıca karlılık göstergeleri olarak “özkaynak karlılığı, aktif karlılığı ve net faiz marjı” göstergelerinin ele alındığı görülmektedir (Garcia ve Guerreiro, 2016; Capraru ve Ilnatov, 2014; Demirhan, 2010; Gökalp, 2014). Bu çalışmada da karlılık göstergeleri olarak bu üç kavram ele alınmaktadır.

3.1. Özkaynak Karlılığı

Özkaynak karlılığı, vergi öncesi karlardan elde edilen gelirlerin toplam özkaynaklara bölünmesi ve banka hissedarları tarafından bankaya yatırılan fonlardan elde edilen getiri oranlarını ifade etmektedir (Taşkın, 2011, s. 293). Banka hissedarları özkaynak karlılığı ile bankaya yatırmış oldukları sermayenin karşılığı olan getiri oranlarını tahmin edebilmektedir (Awdeh, 2005, s. 10). Özkaynak karlılığı, bankaların

elde etmiş olduğu net karın, banka bünyesinde bulunan özsermayeye bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Özkaynak karlılığının formülü aşağıdaki gibidir.

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \text{Net Kar} / \text{Özsermaye}$$

Özkaynak karlılığı, bankaların özsermayelerini ne kadar verimli kullandığını ve yapılan işlemler sonucunda oluşacak olan banka performansının başarı derecesi ya da karlılık durumunun belirlenmesinde önemli bir göstergedir (Çolak ve Öcal, 1999, s. 52).

3.2. Aktif Karlılığı

Banka karlılığının ölçülmesinde kullanılan diğer bir oran, aktif karlılığı oranıdır. Aktif karlılığı oranı, bankaların faaliyet gösterdiği alanlara göre varlıklarının ne derece etkin kullanıldığının göstergesidir. Banka ortak ve hissedarları, banka yönetiminin nasıl yönetildiğini görebilmek ve tespitler yapabilmek için kıstas olan aktif karlılık oranını kullanmaktadır (İskenderoğlu vd., 2012, s. 294). Aktif karlılık oranı, vergi öncesi kazanılmış olan karların, toplam aktif hesap kalemlerine bölünmesiyle elde edilmektedir. Bu oran, bankanın varlık kalemleri üzerinden sağlamış olduğu karları hangi faaliyetlerde bulunarak elde ettiğini göstermektedir (Taşkın, 2011, s. 293). Aktif karlılığı, banka bünyesinde bulunan aktif varlıkların her bir varlık üzerinden ne derecede kar elde ettiğini ifade eder. Aktif karlılığı aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır.

$$\text{Aktif Karlılığı} = \text{Net Kar} / \text{Toplam Varlıklar}$$

Bankaların aktif karlılık oranları banka yönetimlerinin performansına bağlı olsa da ekonomik göstergelerdeki değişimler ya da ülkedeki siyasi otoritenin almış olduğu kararlara da bağlıdır.

3.3. Net Faiz Marjı

Bankaların üstlenmiş olduğu aracılık işlevinin öneminden dolayı net faiz marjı da izlenen performans ölçütlerinden biridir. Bankacılık işlemlerinden elde edilen net faiz marjı, aracılık maliyetlerini gösteren temel kriter olarak kabul edilmektedir. Net faiz marjı aynı zamanda sistemdeki etkinliğin ölçülmesinde öncü gösterge niteliğindedir (Kaya, 2001, s. 1). Net faiz marjının yüksek çıkması bankanın kârlılığını

olumlu yönde etkileyeceği için, banka yönetiminin başarısını da ifade etmektedir. Bu sebepten dolayı net faiz marjı hem kârlılığa hem de etkinliğe yönelik bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir (Şıklar, 2010, s. 269). Net faiz marjı, net faiz gelirinin getirili aktif toplamına oranıdır; ancak bankanın getirili aktifleri sağlıklı bir şekilde saptanamıyorsa net faiz marjı şu şekilde de hesaplanabilir (Akgüç, 2007, s. 149)

$$\text{Net Faiz Marjı} = (\text{Faiz Gelirleri} / \text{Ort. Aktif Toplamı}) - (\text{Faiz Giderleri} / \text{Ort. Aktif Toplamı})$$

$$\text{Net Faiz Marjı} = \text{Net Faiz Geliri} / \text{Ort. Aktif Toplamı}$$

Bankaların net faiz marjları, aslında banka net faiz gelirlerinin özet istatistiğidir. Net faiz gelirlerinin banka kârlarının en önemli belirleyicileri olmasının yanında net faiz gelirlerinin istikrarlılığı ve sürekliliği bankaların makro seviyedeki finansal sistemde sağlıklı bir şekilde var olmasını sağlamaktadır (Erol, 2007, s. 1).

4. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

4.1. Araştırmanın amacı ve kapsamı

Yapılan araştırmanın amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren özel sermayeli mevduat bankalarının karlılıklarına etki edebilecek faktörlerin incelenmesidir. Araştırmanın likidite oranı, maliyet/gelir oranı ve sermaye yeterlilik oranının (SYO) banka karlılığına etkisinin bir arada ele alındığı ilk bilimsel araştırma olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren ve TBB internet sayfasında gerekli verilere ulaşılabilen 8 adet özel sermayeli, 9 adet yabancı sermayeli toplam 17 banka incelenmiştir. Verileri eksik olan bankalar çalışmadan çıkarılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler 2015-2019 yıllarına aittir. Veriler karlılık oranlarını hesaplamak amacıyla her bankanın web sayfasından faaliyet raporlarından ve TBB’nin internet sayfasından alınmıştır. Çalışma sayesinde Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların karlılıklarına etki edebilen faktörler hakkında bilgiye ulaşılabilir.

4.2. Araştırma Yöntemi

Yapılan çalışmada 2015 ve 2019 yılına ait karlılık oranlarının hesaplanmasına yönelik veriler toplanmıştır. Araştırmanın ana kütlesi Türkiye’de faaliyet gösteren

tüm özel sermayeli (yerli ve yabancı) bankalar, örnekleme ise TBB bünyesinde faaliyet gösteren özel sermayeli bankalardır.

Toplanan veriler ilk olarak Microsoft excel paket programı ile tablolar halinde açıklanmaya çalışılmış sonrasında ise SPSS paket programı kullanılarak çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri likidite oranı (LIQ), maliyet/gelir oranı (CIR) ve sermaye yeterlilik oranıdır (CAR). Araştırmanın bağımlı değişkenleri ise: Özkaynak karlılığı (ROE), aktif karlılığı (ROA) ve net faiz marjıdır (NIM). Çoklu regresyon analizi sayesinde ilk olarak korelasyon tablosunda değişkenler arasında ilişkinin olup olmadığı sonrasında ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerinde etkiye sahip olup olmadığı hesaplanmaktadır. Tahmin edilecek denklemler aşağıda verilmiştir.

$$ROA = \beta_0 + \beta_1 * LIQ + \beta_2 * CIR + \beta_3 * CAR$$

$$ROE = \beta_0 + \beta_1 * LIQ + \beta_2 * CIR + \beta_3 * CAR$$

$$NIM = \beta_0 + \beta_1 * LIQ + \beta_2 * CIR + \beta_3 * CAR$$

4.3. Araştırma Hipotezleri

Araştırma kapsamında ele alınan üç tane bağımsız değişken vardır. Bu değişkenlerin her birinin bankaların karlılıklarına etkisinin olup olmadığını test edebilmek amacıyla aşağıdaki hipotezler oluşturulmaktadır.

Hipotez 1: Bankaların likidite oranları banka karlılığını etkiler

Hipotez 2: Bankaların maliyet/gelir oranları banka karlılığını etkiler

Hipotez 3: Bankaların sermaye yeterlilik oranları banka karlılığını etkiler

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Tablo 1'de araştırmanın bağımlı değişkenleri olan özsermaye karlılığı, aktif karlılığı ve net faiz marjının, araştırmada bağımsız değişken olarak kullanılan likidite oranı maliyet/gelir oranı ve sermaye yeterlilik oranının aritmetik ortalama ve standart sapmalarını gösterilmektedir.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

	N	Ort.	SS.
Özsermaye	85	8,8072	7,72285
Aktif	85	0,9286	0,74373
NetFaizMarjı	85	0,6188	0,09390
Likidite	85	0,6188	0,09390
Maliyetgelir	85	0,6908	0,19597
SermayeYO	85	16,3149	2,88162

Tablo 1'e göre araştırma kapsamındaki 17 bankanın 5 yıllık karlılık oranlarına bakıldığında sermaye karlılık oranları ortalama %8,80, aktif karlılık oranları ortalama %0,92 ve net faiz marjı ortalama % 0,61 olarak hesaplanmaktadır. Karlılığa etkisinin olup olmadığı araştırılan bağımsız değişkenlerden likidite oranının ortalaması %0,61, maliyet/gelir oranının ortalaması %0,69 ve SYO'nun ortalaması % 16,31 olarak hesaplanmaktadır.

5.2. Değişkenler Arası İlişkiye Ait Sonuçlar

Araştırmada kullanılan değişkenler arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla korelasyon analizi kullanılabilir. Kalaycı (2014)'ya göre değişkenler arasında 0,00-0,50 arasında bir ilişki varsa bu zayıf düzeyde bir ilişkidir. 0,50-1,00 arasında bir ilişki varsa yüksek düzeyde bir ilişki vardır. Ayrıca çıkan sonucun negatif veya pozitif olması da ilişkinin yönü hakkında bilgi vermektedir.

Değişkenler arasında ilişkinin bulunup bulunmadığını tespit etmek amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve sonuçları tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Korelasyon Tablosu

		Likidite	Maliyet/Gelir	SYO
Pearson Correlation	Özsermaye	-0,111	-0,583	0,103
	Aktif	-0,271	-0,675	0,141
	Netfaizmarjı	0,086	-0,174	0,164
Sig. (Anlamlılık)	Özsermaye	0,155	0,000	0,174
	Aktif	0,006	0,000	0,099
	Netfaizmarjı	0,217	0,055	0,067

Tablo 2’de görüldüğü gibi özsermaye karlılığı ile sadece maliyet/gelir oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p < 0,05$). Bu ilişki negatif yönlü ve orta derece bir ilişkidir (-0,583). Aktif karlılığı ise likidite oranı ve maliyet/gelir oranı ile anlamlı bir ilişkiye sahiptir ($p < 0,05$). Bu ilişki likidite oranıyla negatif yönlü ve zayıf bir ilişkidir (-0,271) ve maliyet/gelir oranı ile de negatif yönlü orta seviye bir ilişkidir (-0,675).

5.3. Likidite Oranı, Maliyet/Gelir Oranı ve Sermaye Yeterlilik Oranının Özsermaye Karlılığına Etkisi

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin ve bu etkinin yönünün belirlenmesinde çoklu regresyon analizi kullanılabilir (Kalaycı, 2014). Bu araştırmada da ilk olarak bağımsız değişkenlerin özsermaye karlılığına bir etkisinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmış ve elde edilen bulgular tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Özsermaye Karlılığına Etki Eden Faktörler

Bağımsız Değişkenler	Katsayılar Tablosu						
	B	S.Hata	Beta	t değeri	p (sig.)	Alt sınır	Üst sınır
Sabit	22,726	7,617		2,983	0,004	7,569	37,882
Kavramlar							
Likidite	10,800	8,229	0,131	1,312	0,193	-5,573	27,174
Maliyet/Gelir	-25,864	3,911	-0,656	-6,613	0,000*	-33,645	-18,082
SYO	-0,168	0,259	-0,063	-0,647	0,052	-0,683	0,348
Model Özeti: $R=0,601$; $R^2=0,362$; Adj. $R^2=0,338$; $F= 15,305$; $p=0,000^*$							
<i>Bağımlı Değişken= Özsermaye Karlılığı / *$p < 0,05$</i>							

Tablo 3’te görülen “Model Özeti” modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Tablodaki F değeri 15,305 ($p=0,000$; $p < 0,05$) modelin bir bütün olarak her düzeyde anlamlı olduğunu gösterir. Yine model özetinde bulunan R^2 değeri (%36,2) bağımlı değişkenin yüzde kaçlık kısmının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Tablo 3’te modelin tahmini sonucu hesaplanan parametre değerleri ve t değeri verilmektedir. Parametrelere ait t değerlerinden sadece maliyet/gelir oranının (%95 güven düzeyinde) anlamlı olduğunu tespit etmekteyiz ($p=0,000$; $p < 0,05$). Tablo 3’te görüldüğü üzere sabit terim

22,726 olarak hesaplanmıştır. Bu durum bağımsız değişkenler sıfır olsa bile 22,726 birimlik bir özsermaye karlılığı elde edileceğini ifade eder.

Tablo 3'te görüldüğü gibi sadece maliyet/gelir oranı özsermaye karlılığı üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Yani maliyet/gelir oranındaki bir artış özsermaye karlılığında bir azalmaya neden olmaktadır. Hesaplanan değerlere göre maliyet/gelir oranında meydana gelen 1 birimlik artış özsermaye karlılığını 25,864 birim azaltmaktadır. Bu durum özsermaye karlılığını artırmak isteyen bir bankanın maliyet/gelir oranını düşürmesi gerektiği sonucunu vermektedir.

5.4. Likidite Oranı, Maliyet/Gelir Oranı ve Sermaye Yeterlilik Oranının Aktif Karlılığına Etkisi

Araştırmada incelenen ikinci bağımlı değişken aktif karlılığıdır. Tablo 4'te bağımsız değişkenlerin aktif karlılığı üzerinde bir etkisinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla çoklu regresyon analizinin sonuçları bulunmaktadır.

Tablo 4: Aktif Karlılığına Etki Eden Faktörler

Katsayılar Tablosu							
Bağımsız Değişkenler	B	S.Hata	Beta	t değeri	p (sig.)	Alt sınır	Üst sınır
Sabit	3,239	0,674		4,809	0,000	1,899	4,579
Kavramlar							
Likidite	-0,179	0,728	-0,023	-0,246	0,806	-1,627	1,269
Maliyet/Gelir	-2,636	0,346	-0,694	-7,622	0,000*	-3,324	-1,948
SYO	-0,023	0,023	-0,090	-1,014	0,314	-0,069	0,022
Model Özeti: R=0,680; R ² =0,462; Adj. R ² =0,442; F= 23,186; p=0,000*							
Bağımlı Değişken= Aktif Karlılığı / *p<0,05							

Tablo 4'te görülen "Model Özeti" modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Tablodaki F değeri 23,186 (p=0,000; p<0,05) modelin bir bütün olarak her düzeyde anlamlı olduğunu gösterir. Tablo 4'te modelin tahmini sonucu, elde edilen parametre değerleri ile bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir.

Parametrelere ait t istatistik değerlerinden modele dahil edilen maliyet/gelir oranının (%95 güven düzeyinde) anlamlı olduğunu görmekteyiz ($p=0,000$; $p<0,05$).

Tablo 4'te görüleceği gibi sabit terim 3,239 olarak bulunmuştur. Bunun anlamı bağımsız değişkenler sıfır bile olsa banka 3,239 birimlik bir aktif karlılığı elde etmektedir. Maliyet/gelir oranında meydana gelen bir artış aktif karlılığına negatif yönde etki etmektedir. Sonuç olarak aktif karlılığını artırmak isteyen bir banka tıpkı özsermaye karlılığında olduğu gibi maliyet/gelir oranını azaltmanın yoluna gitmektedir. Elde edilen bulgulara göre maliyet/gelir oranında meydana gelen 1 birimlik artış aktif karlılığını 2,636 birim azaltmaktadır.

5.5. Likidite Oranı, Maliyet/Gelir Oranı ve Sermaye Yeterlilik Oranının Net Faiz Marjına

Araştırmada incelenen üçüncü bağımlı değişken net faiz marjıdır. Tablo 5'te bağımsız değişkenlerin net faiz marjı üzerinde bir etkisinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla çoklu regresyon analizinin sonuçları bulunmaktadır.

Tablo 5: Net Faiz Marjına Etki Eden Faktörler

Bağımsız Değişkenler	Katsayılar Tablosu						
	B	S.Hata	Beta	t değeri	p (sig.)	Alt sınır	Üst sınır
Sabit	2,412	0,948		2,543	0,013	0,525	4,299
Kavramlar							
Likidite	1,977	1,024	0,231	1,929	0,047*	-0,062	4,015
Maliyet/Gelir	-0,864	0,487	-0,211	-1,775	0,080	-1,833	0,104
SYO	0,049	0,032	0,176	1,517	0,133	-0,015	0,113
Model Özeti: R=0,292; R ² =0,085; Adj. R ² =0,052; F= 2,523; p=0,046							
Bağımlı Değişken= Net Faiz Marjı / *p<0,05							

Tablo 5'te görülen "Model Özeti" modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Tablodaki F değeri 2,523 ($p=0,046$; $p<0,05$) modelin bir bütün olarak her düzeyde anlamlı olduğunu gösterir. Tablo 5'te modelin tahmini sonucu, elde edilen parametre değerleri ile bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir.

Parametrelere ait t istatistik değerlerinden modele dahil edilen likidite oranının (%95 güven düzeyinde) anlamlı olduğunu görmekteyiz ($p=0,047$; $p<0,05$).

Tablo 5'te görülebileceği gibi sabit terim 2,412 olarak bulunmuştur. Bunun anlamı bağımsız değişkenler sıfır bile olsa banka 2,412 birimlik bir net faiz marjı elde etmektedir. Likidite oranında meydana gelen bir artış net faiz marjına pozitif yönde etki etmektedir. Sonuç olarak net faiz marjını artırmak isteyen bir banka likidite oranını artırmanın yoluna gitmelidir. Elde edilen bulgulara göre likidite oranında meydana gelen 1 birimlik artış net faiz marjını 1,977 birim artırmaktadır.

6. SONUÇ

Günümüzde makroekonomik sisteme bakıldığında finans dünyasına ait kuruluşların sayısı bir hayli fazladır ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. Buna rağmen bankacılık faaliyetleri ve bankacılık işlemleri halen finansal sistem içerisinde büyük bir öneme sahiptir. Ülkemizde de finans sektörünün büyük bir kısmını bankacılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Bu nedenle bankacılık sektörüyle ilgili bir problemin yaşanması tüm ülke ekonomisi ve finansal sistemin etkilenmesiyle sonuçlanabilir. Yaşanan ekonomik krizlerin bankacılık sektörüyle doğrudan ilişkili olması bu durumun bir göstergesidir.

Türkiye'de bankacılık sektörü 2001 yılı ve öncesinde büyük çaplı krizler yaşamıştır. Bu dönemden önce bankaların öz sermaye oranlarının çok düşük olması krizi tetikleyen sebeplerden bir tanesidir. 2001 yılındaki kriz sonrasında alınan önlemlerle bankaların özsermaye oranları artırılmış, güçlü ekonomiye geçiş programı yürürlüğe girmiş ve finansal risklere karşı daha dayanıklı hale getirilmiştir. Bankacılık faaliyetlerinin esas amacı kişilerin veya kurumların para ile ölçülebilen her türlü ihtiyaçlarını karşılamak, ayrıca ülkedeki finansal sistemin ayakta kalmasını sağlamaya çalışmaktır. Kısacası bankalarda karlılık, bankaların varoluş sebeplerinden biridir.

Bu araştırma makalesinde de Türkiye'de bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2015-2019 yılları arasındaki 5 yıllık karlılık oranları ele alınmış ve bu oranlara yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren özel

sermayeli bankaların karlılık oranları incelenirken üç ayrı karlılık oranı ele alınmıştır. Bunlar; Özsermaye karlılık oranı, Aktif karlılık oranı ve Net Faiz Marjı oranıdır. Söz konusu bu üç oran, incelenen bankalar kapsamında ele alınmış ve tek tek değerlendirilmiştir. Karlılık oranlarıyla ilgili genel bir değerlendirme ve karşılaştırma yapılacak olursa, banka ayrımı yapmaksızın tüm bankaların en yüksek oranda karlılık elde ettiği oran özsermaye karlılık oranlarıdır. Bu durum bize bankaların özsermaye yapılarının daha güçlü ve verimli çalıştığını göstermektedir.

Bankaların karlılık oranlarına etki edebilecek faktörlerden ilki likidite oranıdır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre likidite oranının bankaların özsermaye karlılığı ve aktif karlılığı oranlarına olumlu veya olumsuz bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Buna karşın likidite oranının artması net faiz marjına pozitif yönde bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla bankaların likidite oranları banka karlılığını net faiz marjı bakımından etkilemektedir yani araştırmanın 1. Hipotezi kabul edilmektedir. Elde edilen bulgu beklenen bir sonuçtur. Çünkü likidite oranı kredili alacakların toplam aktife bölünmesiyle elde edilmektedir. Özellikle faizlerin pozitif olduğu bir ülkede kredili alacakların artmasıyla net faiz marjı da artış gösterecektir. Buna karşın likidite oranının banka karlılığına etkisi konusunda yapılan bazı araştırmada bu oranının banka karlılığına herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır (Alper ve Anbar, 2011; Güngör, 2007). Ata (2009) ise yaptığı çalışmada likidite oranındaki artışın banka karlılığına olumsuz bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Likidite oranının artmasıyla banka karlılığının artacağı sonucuna ulaşılan ve bu çalışmayı destekler nitelikte olan araştırmalar da bulunmaktadır ((Béjaoui ve Bouzgarrou, 2014; Hussain, 2014).

Araştırmanın bir diğer bağımsız değişkeni olan maliyet/gelir oranı, bankanın gelirleri ve giderleri arasındaki dengeyi göstermektedir. Bu araştırmada maliyet/gider oranı (Faaliyet Brüt Karı – Net Faaliyet K/Z + Personel Gideri) / (Faaliyet Brüt Karı + Personel Gideri) formülü yardımıyla bulunmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre maliyet/gelir oranı araştırmanın bağımlı değişkenleri olan özsermaye karlılığı ve aktif karlılığına negatif yönde bir etkiye sahiptir. Bu durum

beklenen bir sonuçtur. Çünkü maliyet/gelir oranının artması bankanın gider kalemlerinin dolaylı olarak artacağını gösterir ve gider kalemi artan bir bankanın karlılığının da düşüş göstermesi beklenebilir. Buna karşın maliyet/gider oranında meydana gelen bir artışın net faiz marjına herhangi bir etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde maliyet/gelir oranının bankaların karlılıkları üzerinde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla araştırmanın 2. Hipotezi de kabul edilmektedir.

Araştırmada kullanılan son bağımsız değişken sermaye yeterlilik oranıdır. Bu oran bankaların sermaye güçleri ile aldıkları riskler arasında kontrol sağlamaya yönelik getirilmiş uluslararası bir kriterdir. Özkaynak ile risk ağırlık varlıklarının oranıdır. Bu araştırma sonucunda sermaye yeterlilik oranında meydana gelen bir artışın banka karlılığını olumlu veya olumsuz olarak etkilemediği bulgusuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın 3. Hipotezi reddedilmektedir.

Sonuç olarak bankalar kar elde etmek için faaliyet gösteren kuruluşlardır. Bu çalışmada, bankacılık faaliyeti yapmak isteyenleri düşünerek bankaların karlılık oranlarına yönelik bir değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirme sonuçları şeffaf bir şekilde açıklanmıştır.

Bankacılık faaliyeti yapacak olan kişi ya da kuruluşlara öneride bulunmak gerekirse; bankacılık faaliyetleri de her finansal faaliyet gibi risk taşıyan bir faaliyettir. Bankacılık işlemi yapılmadan önce kuruluşlar arasında tercih yapmak amacıyla araştırma yapılmalı. Bankaların farklı karlılık oranları incelenmeli ve ortak bir sonuca varılmalıdır.

Araştırma sonucu kısaca özetlenecek olursa araştırmaya dahil edilen bağımsız değişkenlerden sadece likidite oranı bankaların karlılıkları üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Maliyet/gelir oranı ise olumsuz bir etkiye sahiptir. Yani araştırma sonucuna göre karlılığını artırmak isteyen bir banka likidite oranını artırma ve maliyet/gelir oranını azaltma yoluna gidebilir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (2007), Banka yönetimi ve performans analizi. İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Alper, D. ve Anbar, A. (2011), "Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence from Turkey", *Business and Economics Research Journal* , 2 (2), ss.139-152.
- Alptekin G. (2012), Banka İşlemleri, 6. Baskı, Beta Yayın, İstanbul.
- Ata, H. A. (2009), "Kriz Sonrası Türkiye'de Mevduat Bankaları Karlılığına Etki Eden Faktörler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, ss. 137-151.
- Awdeh, A. (2005), *Domestic Banks and Foreign Banks Profitability: Differences and Their Determinants*. London: Case Business Scholl.
- Berk, N. (2001), *Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Talebi*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Béjaoui, R. ve Bouzgarrou, H. (2014). "Determinants of Tunisian Bank Profitability", *The International Journal of Business and Finance Research*, 8(4), ss.121–131.
- Canbaş, S. ve Doğukanlı H. (2007). *Finansal Pazarlar*. Adana: Karahan Yayıncılık.
- Capraru, B. ve Ichnatov I. (2014), "Banks' Profitability in Selected Central and Eastern European Countries", *21st International Economic Conference* , (ss. 587-591).
- Çolak, Ö. F. ve Öcal, T. (1999), *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Kitabevi.
- Çondur, F. (2000), *Kamu Bankaları Ve Özelleştirilmeleri*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Aydın.
- Demirhan, D. (2010), "Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Karlılık Üzerine Etkileri", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(45), ss. 157-168.
- Durmuş, S. ve Ayaydın, H. (2015). *Bankacılık Sistemi: Finansal Araçlar, Riskler ve Krizler*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Erol, H. (2007), *Bankalarda net faiz marjının belirleyicileri, risk duyarlılığı ve politika önerileri*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara: TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.

- Garcia, M. T. M. ve Guerreiro, J. P. S. M. (2016), "Internal and External Determinants of Banks' Profitability", *Journal of Economic Studies*, 43(1), ss. 90-107.
- Göçmen Yağcılar, G. (2011), *Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Analizi*. Ankara: BDDK Aroks Döküman Merkezi.
- Gökalp, F. (2014), "Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Dönemler İtibariyle KatılımBankaları ve Ticari Bankaların Karlılığı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(32), ss. 191-201.
- Günel, M. (2012), *Para Banka ve Finansal Sistem*, 4. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Gündoğdu, A. (2014), *Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Yasal Düzenlemeleri*, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Gündoğdu, F. ve Aksu, H. (2011). *Mevduat Bankacılığında Karlılık ve Makroekonomik Değişkenler İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Atatürk Üniversitesi, İİBF Dergisi, 10. *Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı*, 243-270.
- Güngör, B. (2007), "Türkiye'de faaliyet gösteren yerel ve yabancı bankaların karlılık seviyelerini etkileyen faktörler: panel veri analizi", *İktisat İşletme ve Finans*, ss. 40-63.
- İskenderoğlu, Ö. Karadeniz, E. ve Atioğlu, E. (2012), *Türk Bankacılık Sektöründe Büyüme, Büyüklük ve Sermaye Yapısı Kararlarının Karlılığa Etkisinin Analizi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7(1), 291-311.
- Kahveci, E., Ekşi, İ.H. ve Kaya, Z. (2016). *Türkiye’deki Mevduat Bankalarında Sermaye Yapısı-Karlılık İlişkisi: 2002-2014 Yılları Arası Panel Veri Uygulama*. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12, 446-461.
- Kaya, F. (2012). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kaya, Y. T. (2001), *Türk bankacılık sisteminde net faiz marjının modellenmesi*. BDDK, Mali Sektör Politikaları Dairesi, (4).

- Köse, E. (2008), Kamu Bankalarının Ülke Ekonomisi ve Finansal Sistem Üzerindeki Etkileri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2001), İşletme, Bursa: Ezgi Yayınları.
- Şıklar, İ. (2010), Finansal ekonomi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Takan, M. (2001). Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetimi, Ankara: Nobel Yayınları.
- Takan, M. ve Boyacıoğlu, M. A. (2011). Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Taşkın, F. D. (2011), Türkiye'de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler. Ege Akademik Bakış Dergisi, 11(2), 289-298.
- Yazıcı, M. (2013), Bankacılığa Giriş, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Yüksel, S. Yüksel A. ve Yüksel Ü. (2002) Banka Yönetimi El Kitabı, 1. Baskı, İstanbul, Alfa Kitabevi.